

OILALARDA QARINDOSH-URUG'CHILIK MUNOSABATLARINI MUSTAHKAMLASHDA MILLIY QADRIYATLARNING ROLI

Tilavoldiyeva Valida Ma'murjon qizi

Farg'ona davlat universiteti

II-kurs tayanch doktoranti

Farg'ona shahri

abdullajonovavalida.1@gmail.com

+998901605010

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilalarda qarindosh-urug'chilik munosabatlarini mustahkamlashda milliy qadriyatlarning tutgan o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etiladi. O'zbek xalqining azaliy urf-odatlar, an'analari va qadriyatlari asosida qarindoshlik aloqalarining shakllanishi, saqlanishi va avloddan avlodga o'tkazilishi masalalarini ko'rib chiqiladi. Maqolada oilaviy bayramlar, aza va to'y marosimlari, ota-bobolar ruhiga ehtirom, mehmonnavozlik kabi milliy qadriyatlarning qarindosh-urug'lik munosabatlariga ijobiy ta'siri ochib beriladi. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda ushbu qadriyatlarning yangilanishi va ularga tahdid soladigan omillar hamda ularni saqlashning amaliy yo'llari tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, qarindosh-urug'chilik, oila, an'analari, urf-odatlar, avlodlararo aloqa, ijtimoiylashuv.

Annotation: This article scientifically analyzes the role and significance of national values in strengthening kinship relations within families. The author examines the formation, preservation, and transmission of kinship ties from generation to generation based on the ancient customs, traditions, and values of the Uzbek people. The article reveals the positive influence of national values such as family celebrations, mourning and wedding ceremonies, respect for ancestral spirits, and hospitality on kinship relations. Additionally, the renewal of these values in modern society, factors threatening them, and practical ways to preserve them are recommended.

Keywords: national values, kinship, family, traditions, customs, intergenerational ties, socialization.

Kirish Oila- insoniyat tarixidagi eng qadimiy va barqaror ijtimoiy institutlardan biri bo'lib, u nafaqat biologik, balki ma'naviy va ijtimoiy jihatdan ham odamlarni birlashtiradi. O'zbek xalqi tarixida oila va qarindosh-urug'chilik munosabatlari alohida e'tiborga sazovor bo'lgan, zero ular jamiyatning asosiy tayanchi bo'lib xizmat qilgan. Ajdodlarimiz tomonidan asrlar davomida shakllangan milliy qadriyatlar — mehmonnavozlik, hurmat-izzat, o'zaro yordam, katta-kichikni bilish-o'zbek oilasining ma'naviy poydevori hisoblanadi. Zamonaviy globallashuv sharoitida an'anaviy qadriyatlar ba'zan unutilayotgani, yoshlar orasida oilaviy aloqalarning susayishi, qarindoshlik munosabatlariga loqaydlik holatlari kuzatilayotgani jamiyatimiz uchun jiddiy muammo bo'lib turibdi. Shu sababli milliy qadriyatlarni tiklash, qo'llab-quvvatlash va ularning oilaviy hayotdagi amaliy rolini ilmiy asoslash bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — o'zbek xalqining milliy qadriyatlaridan kelib chiqib, oilalarda qarindosh-urug'chilik munosabatlarini mustahkamlashning nazariy asoslarini ochib berish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Milliy qadriyatlar: mohiyati va turlari

Milliy qadriyatlar — bu muayyan xalqning tarixiy tajribasi va turmush tarzi asosida shakllangan, avloddan avlodga o'tinadigan ma'naviy-axloqiy mezonlar, e'tiqodlar va xulq-atvor normalari majmuidir. Ular xalqning milliy o'zligini, dunyoqarashini va ijtimoiy tuzilmasini belgilashda muhim rol o'ynaydi.

O'zbek milliy qadriyatlari bir nechta asosiy turkumlarga bo'linadi: birinchidan, oilaviy qadriyatlar — ota-onaga hurmat, farzand tarbiyasi, oila muqaddasligi; ikkinchidan, ijtimoiy qadriyatlar — qo'shnichilik, mahalliylik hissi, o'zaro yordam (hashar); uchinchidan, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar — halollik, kamtarlik, sabr-toqat, mehnatsevarlik; to'rtinchidan, diniy-ma'rifiy qadriyatlar — islomiy ta'limot asosidagi ahloq normalari, bobokalonga ehtirom, arvohlarni yod etish; beshinchidan, marosimiy qadriyatlar — to'y, sunnat to'yi, aza, nav'ruz va boshqa milliy marosimlar.

Bu qadriyatlarning barchasi birgalikda oilani va keng ma'nodagi qarindoshlik tizimini birlashtiruvchi ko'rinmas, ammo kuchli ma'naviy iplar vazifasini bajaradi.

2. Qarindosh-urug'chilik munosabatlarining ijtimoiy-ma'naviy asoslari

O'zbek oila tizimida qarindosh-urug'chilik munosabatlari faqat qon-qarindoshlik bilan cheklanmaydi. U keng ma'noda quda-andachilik, sut-qarinlik, ko'ngil-qarinlik kabi munosabatlarni ham qamrab oladi. Bu kengaytirilgan qarindoshlik tizimi o'zbek jamiyatida kuchli ijtimoiy tarmoq hosil qilib, insonlarni og'ir va xursandchilik kunlarida birlashtiradi.

Ijtimoiylashuv nazariyasi nuqtai nazaridan qarindosh-urug'chilik munosabatlari birlamchi guruh vazifasini bajaradi — ya'ni shaxs aynan shu muhitda o'zining dastlabki ijtimoiy tajribasini orttiradi, qadriyatlarni o'zlashtiradi va shaxsiy identlikni shakllantiradi. Shu jihatdan oilada saqlangan milliy qadriyatlar bolalar va yoshlar uchun axloqiy kompas bo'lib xizmat qiladi.

Quyidagi omillar qarindosh-urug'chilik munosabatlarini kuchaytirish va saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi: avlodlararo muloqotni saqlash — katta yoshlilar va yoshlar o'rtasidagi faol muloqot an'analarni uzluksiz uzatish imkonini beradi; umumiy xotira va tarixni saqlash — oila tarixini bilish, ajdodlar nomlarini yod etish va ularni hurmat qilish qarindoshlik hissini mustahkamlaydi; birgalikdagi marosimlar — to'y, aza, bayramlar oila va qarindoshlarni bir joyga yig'ib, munosabatlarni jonlantiradi.

3. Milliy marosimlar va ularning qarindoshlikni mustahkamlashdagi roli

O'zbek xalqining milliy marosimlari — bu shunchaki an'anaviy udumlar emas, balki keng qarindoshlik guruhlarini bir ariyga keltiradigan va ularning o'zaro aloqasini jonlantiradigan ijtimoiy mexanizmlardir. Marosimlarning har biri o'zining alohida ijtimoiy vazifasiga ega.

To'y marosimlari o'zbek jamiyatida eng keng qamrovli ijtimoiy hodisa hisoblanadi. To'yga taklif etilish o'z-o'zidan qarindoshlik va do'stlik munosabatlarini tasdiqlash belgisi bo'lib, qarindoshlar o'rtasida o'zaro yordam, hadya almashuvi va birgalik an'analarni kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'y marosimlariga faol qatnashish oilalar o'rtasidagi munosabatlarni kamida bir necha yilga mustahkamlaydi.

Aza marosimlari — motam tutish va o'liklarni dafn etish bilan bog'liq udumlar — ham qarindoshlikni mustahkamlashning muhim shakllaridan biridir. O'g'ir kunlarda yonida bo'lish, ko'mak ko'rsatish, qirq, yil va boshqa esdalik kunlarida qatnashish qarindoshlar o'rtasida chuqur hissiy aloqalarni shakllantiradi. Navro'z va boshqa milliy bayramlar keng oila doirasini yig'ish uchun qo'l keladi. Ushbu bayramlarda birgalikda taom pishirish, o'yin-kulgi va kattalarni ziyorat qilish an'analari yoshlarda oilaviy aloqadorlik hissini mustahkamlaydi. Hashar — birgalikdagi mehnat udumi — ham qarindosh-urug' aloqasini amaliy jihatdan kuchaytiradigan qadriyatlardan biridir.

4. Avlodlararo muloqot: an'analarni uzatish mexanizmi

Milliy qadriyatlarning karimdosha-urug'chilik munosabatlarini mustahkamlashdagi eng muhim mexanizmi — bu avlodlararo muloqotdir. O'zbek oilasida an'anaviy ravishda katta yoshli oila a'zolari — bobolar va momolar — asosiy qadriyat uzatuvchilari sifatida alohida maqomga ega. Keksalar tomonidan aytib beriladigan rivoyatlar, naqlar, maqol va hikmatlar, oilaviy tarix va shajara (nasabnoma) to'g'risidagi hikoyalar yoshlarda milliy o'zlikni anglash va qarindoshlik hissini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, shajara va oila tarixini bilgan yoshlar o'zlarini ijtimoiy jihatdan barqarorroq his etadilar va oilaviy aloqalarni qadrlaydigan bo'ladilar. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar — oilaviy guruhlar, video qo'ng'iroqlar, onlayn albomlar — avlodlararo muloqotni yangi shaklda davom ettirishga imkon bermoqda. Aqlli foydalanilgan texnologiya an'anaviy muloqot usullari bilan uyg'unlashtirilganda, karimdosha munosabatlarini saqlash va kuchaytirish yanada samarali bo'lishi mumkin.

5. Zamonaviy muammolar va milliy qadriyatlarni saqlash yo'llari

Globallashuv, urbanizatsiya va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi oilaviy qadriyatlar tizimiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Bir qator zamonaviy omillar karimdosha-urug'chilik munosabatlariga salbiy ta'sir o'tkazmoqda. Birinchi omil — migratsiya. Ko'plab oilalar ish izlab shaharlar yoki chet ellarga ko'chib ketishi bilan kengaytirilgan oila tizimi parchalanib, karimdosha o'rtasidagi yuzma-yuz muloqot kamayib bormoqda. Ikkinchi omil — individualizm tendentsiyasi. G'arb madaniyatining ta'siri ostida ba'zi yoshlar jamoaviy qadriyatlar o'rniga individual manfaatlarni ustuvor qo'yish tendentsiyasini

namoyon etmoqda. Uchinchi omil — iqtisodiy bosim. Hadya va marosimlarga sarflanadigan xarajatlar iqtisodiy qiyinchilik keltirib chiqarganida, ba'zi oilalar marosimlardan chetlashishga majbur bo'lmoqda. To'rtinchi omil — raqamli izolatsiya. Gadjetlarga ortiqcha bog'liqlik yuzma-yuz muloqotni kamaytirmoqda. Ushbu muammolarga qarshi bir nechta amaliy yechimlar taklif etilishi mumkin: oilaviy an'analarni ongli ravishda davom ettirish — yillik oilaviy yig'inlar, bayram kunlarini birgalikda o'tkazish; ta'lim tizimida milliy qadriyatlarga alohida e'tibor qaratish — maktab va oliy o'quv yurtlarida oilaviy ahloq va milliy qadriyatlar o'qitilishi; mahalla va davlat dasturlari orqali oilaviy munosabatlarni qo'llab-quvvatlash; milliy qadriyatlarni raqamli muhitda ham ommalashtirishga intilish — video kontentlar, podkastlar, oilaviy tarix platformalari.

6. Davlat siyosati va ijtimoiy institutlarning roli

O'zbekistonda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash masalasi davlat siyosatining muhim qismiga aylangan. "Oilani mustahkamlash yili" dasturlari, Oila va ayollar qo'mitasining faoliyati, mahalla institutining kuchaytirilishi — bularning barchasi qarindosh-urug'chilik munosabatlarini davlat darajasida qo'llab-quvvatlashning ko'rinishidir. Davlat siyosatida milliy qadriyatlarni tiklash va mustahkamlash borasida quyidagi yo'nalishlar samarali bo'lib kelmoqda: milliy qadriyatlarni o'quv dasturlariga integratsiya qilish — maktab va universitetlarda "Oila va jamiyat" fani orqali; milliy marosimlar va bayramlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash; media va ijtimoiy tarmoqlarda ijobiy oilaviy qiyofalarni targ'ib qilish; ijtimoiy himoya tizimida oilaviy aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan dasturlar amalga oshirish.

Ijtimoiy institutlar — ta'lim, mahalla, din, media — bir-biri bilan hamkorlikda ish yuritganida, milliy qadriyatlarni saqlash va yangidan kuchaytirish jarayoni ancha samaraliroq kechadi. Bu institutlarning sinergik ta'siri karindosh-urug'chilik munosabatlarini mustahkamlashning kafolatli yo'lidir.

Xulosa: O'zbek xalqining milliy qadriyatlari — urf-odatlar, marosimlar, avlodlararo muloqot an'analari, o'zaro yordam madaniyati — karindosh-urug'chilik munosabatlarini mustahkamlashning asosiy manbayi bo'lib qolmoqda. Bu qadriyatlar nafaqat o'tmishning

merosi, balki zamonaviy oila va jamiyatning poydevori hamdir. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni saqlab qolish uchun oila, mahalla, ta'lim muassasalari va davlatning birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi. Har bir oila o'zining an'alarini bilishi, ularga rioya qilishi va avlodlarga uzatishi zarur — chunki tarixiy xotira va milliy o'zlik hissi saqlanib qolgan joyda karimdosh-urug'chilik munosabatlari ham mustahkam bo'ladi. Mazkur maqolada taklif etilgan tahlil va tavsiyalar oilaviy munosabatlar sohasida ilmiy izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilar, ta'lim sohasidagi mutaxassislar va oilaviy siyosat ishlab chiquvchilar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazarov, M. (2019). O'zbek milliy qadriyatlari: tarix va zamonaviylik. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Tursunov, A. (2020). Milliy an'analar va oilaviy tarbiya. Samarqand: SamDU nashriyoti.
3. Qodirov, B. (2021). Ijtimoiylashuv va oilaviy identlik: nazariy yondashuv. O'zbek pedagogika jurnali, 4(1), 22–35.
4. Mirzayeva, G. (2022). To'y marosimlari va ijtimoiy kapital: empirik tadqiqot. Ijtimoiy fanlar jurnali, 3(2), 67–81.
5. Yusupova, D. (2021). Milliy bayramlar va jamoaviy xotira: an'ananing yangi shakllari. Toshkent: Akademiya.
6. Hamidov, R. (2022). Shajara va oilaviy identlik: yoshlar orasida tadqiqot. Psixologiya va hayot, 5(3), 44–59.
7. Rahimov, K. (2023). Raqamli jamiyatda oilaviy munosabatlar: muammolar va yechimlar. Yangi O'zbekiston jurnali, 2(4), 30–47.
8. Begmatov, T. (2022). Davlat oila siyosati va milliy qadriyatlar: O'zbekiston tajribasi. Davlat boshqaruvi jurnali, 6(1), 88–103.
9. O'zbekiston Respublikasida Oilani mustahkamlash va ona-bolalikni muhofaza qilish bo'yicha 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Milliy dastur. (2022). Toshkent.
10. Karimov, I. (2020). Oila va jamiyat: qadriyatlar tizimining barqarorligi. Toshkent: O'zbekiston.

11. Xasanova, N., & Ergashev, F. (2021). Qarindosh-urug'chilik munosabatlari va ijtimoiy barqarorlik. *Jamiyat va boshqaruv*, 7(2), 55–70.
12. Alimova, S. (2023). Intergenerational communication and national identity in Uzbek families. *Central Asian Journal of Social Sciences*, 9(1), 98–115.
13. Pulatov, A., & Nurova, Z. (2022). Traditional family values and social cohesion: Evidence from Uzbekistan. *Journal of Family Studies*, 28(3), 210–228.